

АНОТАЦІЯ

Борець О. А. Психологічні особливості мотивації особистості в процесі пошуку роботи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія». – Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена вивченню психологічних особливостей мотиваційної структури особистостей із різним типом зайнятості, що перебувають у процесі пошуку роботи, та виявленню відмінностей у мотиваційній сфері особистостей із різним типом зайнятості.

У дисертації проаналізовано теоретико-методологічні, психофізіологічні, професійні, психодіагностичні аспекти проблеми мотивації особистості, що перебуває у пошуку роботи, розкрито загальну організацію дослідження, розглянуто та обґрунтовано методичний інструментарій, виявлено низку особистісних чинників, які позитивно чи негативно впливають на мотивацію до пошуку роботи в особистостей із різним типом зайнятості, наведено статистичні дані дослідження, проаналізовано кількісні та якісні показники одержаних результатів.

Незважаючи на широке коло наукових напрацювань та практичну значущість, проблема єдиного підходу, який пояснював би, що лежить в основі мотивації особистості, що перебуває у пошуку роботи, не є повністю дослідженою. По-перше, теорії мотивації основну увагу приділяють аналізу факторів, які лежать в основі мотивації, і практично не приділяють уваги індивідуально-психологічним особливостям, суб'єктивним психологічним рисам особистості, що перебуває у пошуку роботи, залежно від типу зайнятості особистості. По-друге, основна увага акцентується на негативному впливі ситуації безробіття на особистість.

Враховуючи те, що і змістові, і деякі процесуальні теорії є деякою мірою «дистальними», тобто віддаленими від дії, було розглянуто сукупність

деяких класичних і сучасних теорій мотивації, які можна згрупувати й за ознакою «проксимальності» (близькості до дії), і за ознакою «дистальності», та які враховують зв'язок між змістовим, процесуальним і діяльнісним підходом до мотивації.

За результатами теоретичного дослідження з'ясовано, що ситуація безробіття може як пригнічувати мотивацію до пошуку роботи, так і виступати як ідеальне середовище для розвитку мотивації пошуку роботи, що цілком залежить від індивідуальних особливостей особистості, ставлення до ситуації безробіття та до власних можливостей.

В основу дослідження покладено припущення, що на мотивацію до пошуку роботи суттєво впливають індивідуально-психологічні особливості особистості; тривалість перебування у стані безробіття та ефективність пошуку роботи в ситуації безробіття суттєво визначаються суб'єктивними особистісними якостями; для кожного типу зайнятості існує певна система мотивів та індивідуально-психологічних особливостей, що виконують функцію спонукання, спрямування особистості до пошуку роботи.

Виділено найсуттєвіші поняття: потреба, мотив, спрямування, установки, цінності, ціннісні орієнтації, за допомогою яких описується мотиваційна сфера особистості. Для побудови моделі мотиваційної сфери особистості, що перебуває у процесі пошуку роботи, було застосовано аксіоматичний підхід, що дозволило певною мірою систематизувати накопичені знання про мотиваційну сферу особистості та чотири складові мотиваційної сфери особистості: потребова, складова мотивів, ціннісна, спрямувально-настановча.

В процесі констатувального етапу визначено найвагоміші особистісні чинники та ступінь їх впливу на мотиваційну структуру особистостей із різним типом зайнятості, що перебувають у процесі пошуку роботи, досліджено їх зв'язок із різними аспектами мотиваційної сфери. Дані факторного аналізу допомогли визначити особливості взаємозв'язку характеристик мотиваційної сфери особистості і на цій підставі виокремити її

основні характеристики, які є ключовими в її формуванні в процесі пошуку роботи. А також виділити 5 факторів мотиваційної сфери особистостей із різним типом зайнятості: суспільно корисний, матеріально-результативний, очікувально-довірливий, комунікативно-орієнтований, альтруїстично-процесуальний.

Встановлено основні індивідуальні особливості мотивації, що впливають на пошук роботи для кожного з досліджуваних типів зайнятості. З'ясовано, що зайняті особи загалом самостійні та незалежні особистості, які мають вже сформовану внутрішню мотивацію. У них особливо гостро постає бажання проявляти самостійність у вирішенні робочих питань. Вони не будують ілюзій на майбутнє, отримують задоволення від своєї діяльності, яку вміють добре виконувати, але можуть покладатися на вдачу, що інколи призводить до очікування, а не до планування та реалізації власного потенціалу. Зайняті особи, на відміну від студентів, не прагнуть високого статусу, хоча заробітна плата – це те, що спонукає їх на пошук нової чи альтернативної роботи, та миттєвого матеріального добробуту, але вони зовсім не вбачають необхідності чи навіть потреби, на відміну від безробітних, у дружніх взаєностосунках та спілкуванні в процесі трудової діяльності, покладаються на власну думку та вдачу, інколи і всупереч інтересам колег.

Безробітних визначено, як невпевнених у собі та своєму майбутньому осіб, тому відповідальність за своє життя вони схильні покладати на когось або щось. Вони прагнуть змін набагато більше, ніж зайняті особи, та мають плани на майбутнє, але часто, на відміну від студентів, їх рішучість до активних дій нівелюється їх смиренністю, страхом отримати поразку чи зазнати невдачі. Вони надзвичайно обережні у фінансових питаннях, схильні до зволікань із прийняттям рішень і втіленням їх у життя. Ситуація безробіття сформувала потребу до спілкування та взаємодії, навіть якщо така спільна діяльність для них не є результативною, що пояснюється

надзвичайно високим рівнем альтруїзму. Також проглядається низьке щодо інших груп досліджуваних значення матеріальних ціннісних орієнтацій.

Студенти проявили себе як особи, які рішуче налаштовані на трудову діяльність, оскільки працю вони розцінюють як засіб реалізації їх матеріальних потреб і задоволення потреб соціального характеру чи досягнення певного соціального статусу, чого прагнуть більше, ніж дві інші категорії досліджуваних. Їх професійне майбутнє має дещо ситуативний характер і не сфокусоване на досягненні конкретних цілей. Також ця група проявила неабияке прагнення до збільшення добробуту, хоча гроші для них мають цінність самі по собі, а не тільки як засіб придбання чого-небудь.

У процесі формувального експерименту, проведеного автором, доведено, що формування позитивної мотивації особистості до пошуку роботи доцільно здійснювати з використанням програми «Формування позитивної мотивації до пошуку роботи в осіб із різним типом зайнятості», яка була сформована з урахуванням визначених психологічних особливостей мотивації кожного типу.

Програма формування позитивної мотивації особистості складається з індивідуальної, групової та тренінгової форм роботи та являє собою комплексний психологічний вплив, що складається з взаємопов'язаних компонентів: психологічної просвіти, психологічної підтримки, психокорекційної, психотерапевтичної підтримки та консультативної діяльності.

Особливістю програми формування позитивної мотивації до пошуку роботи у безробітних є розроблена система комплексного психологічного впливу, що спрямований на підвищення самооцінки, налаштування на успіх, формування позитивної мотивації та готовності до змін.

Програма формування позитивної мотивації до пошуку роботи у зайнятих осіб - це розроблена система комплексного психологічного впливу, що спрямована на усвідомлення власних особистісних та професійних якостей, усвідомлення учасниками свого особистого ставлення до життєвого

успіху, формування ставлення учасників тренінгу до соціального оточення, в якому вони перебувають, формування позитивної мотивації та готовності до змін.

Програмою формування позитивної мотивації до пошуку роботи у студентів є розроблена система комплексного психологічного впливу, що спрямований на стимулювання цілепокладання, мотивування до саморозвитку особистісних якостей, формування активної життєвої позиції в новому для них середовищі, позитивної мотивації та готовності до змін.

Науковий пошук дослідження спрямовано на визначення основних мотиваційних чинників особистості, що шукає роботу, дослідження специфіки та порівняння провідних мотивів особистості з різним типом зайнятості, що перебуває в процесі пошуку роботи, розширення наукових уявлень щодо відмінностей у структурі мотивації особистостей із різним типом зайнятості в процесі пошуку роботи. Також набуло подальшого розвитку знання про специфіку формування мотивації особистості, що шукає роботу.

На основі результатів теоретичного аналізу літератури та емпіричного дослідження розроблено комплексну програму формування позитивної мотивації особистості з різним типом зайнятості з урахуванням визначених психологічних особливостей мотивації кожного типу.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що диференціальний підхід до дослідження особистості, що перебуває у пошуку роботи, дасть змогу покращити роботу з безробітними в напрямі підвищення трудової мотивації. Результати емпіричного дослідження та висновки можуть бути використані для розробки програм забезпечення зайнятості населення та підвищення ефективності роботи служби зайнятості, що дасть змогу практичним психологам, працівникам соціальних служб, центрів зайнятості успішно діагностувати та здійснювати доцільні психокорекційні впливи на поведінку безробітних людей з огляду на специфіку їх мотивації до пошуку роботи та тривалість перебування в ситуації вимушеного безробіття.

Ключові слова: безробіття, зайнятість, мотиви пошуку роботи, мотиваційна сфера особистості, мотиваційні чинники.

ABSTRACT

Borets O. A. Psychological features of personality motivation in the process of job search. – Qualifying scientific paper. Manuscript copyright.

The dissertation for obtaining a degree of Doctor of Philosophy in the field of study 05 «Social and Behavioral Sciences» within the subject area 053 “Psychology”. – Ukrainian State Employment Service Training Institute (USESTI), Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the study of psychological features of the motivational structure of individuals with different types of employment, who are in the process of job search, and to identify differences in the motivational sphere of individuals with different types of employment.

The dissertation analyzes theoretical and methodological, psychophysiological, professional, psychodiagnostic aspects of the problem of motivation of a person in search of work, reveals the general organization of the study, considers and substantiates methodological tools, identifies a number of personal factors that positively or negatively affect motivation to look for work. individuals with different types of employment, statistical data of the study are given, quantitative and qualitative indicators of the obtained results are analyzed.

Despite the wide range of scientific developments and practical significance, the problem of a single approach that would explain what underlies the motivation of a person who is looking for work is not fully explored. First, theories of motivation focus on the analysis of the factors underlying motivation, and pay little attention to individual psychological characteristics, subjective psychological traits of the individual who is looking for work, depending on the type of employment. Secondly, the main focus is on the negative impact of the unemployment situation on the individual.

Given that both semantic and some procedural theories are to some extent "distal", ie remote from the action, we considered a set of some classical and modern theories of motivation, which can be grouped on the basis of "proximal" (proximity to action), and a sign of "distality", and which take into account the

relationship between semantic, procedural and activity approach to motivation.

Theoretical research shows that the unemployment situation can both suppress the motivation to look for work and act as an ideal environment for the development of motivation to look for work, which depends entirely on individual characteristics, attitudes to the unemployment situation and their own capabilities.

The study is based on the assumption that the motivation to look for work is significantly influenced by individual psychological characteristics of the individual; the duration of unemployment and the effectiveness of job search in an unemployment situation are significantly determined by subjective personal qualities; for each type of employment there is a certain system of motives and individual psychological features that perform the function of motivation, the direction of the individual to find work.

The most significant concepts are highlighted: need, motive, direction, attitudes, values, value orientations, which describe the motivational sphere of personality. To build a model of the motivational sphere of personality, which is in the process of finding a job, an axiomatic approach was used, which allowed to some extent systematize the accumulated knowledge about the motivational sphere of personality and four components of motivational sphere of personality: necessary, component of motives, values, guidance.

In the process of ascertaining the most important personal factors and the degree of their influence on the motivational structure of individuals with different types of employment, who are in the process of finding a job, their connection with various aspects of the motivational sphere. The data of factor analysis helped to determine the features of the relationship between the characteristics of the motivational sphere of personality and on this basis to identify its main characteristics that are key in its formation in the process of finding a job. And also to allocate 5 factors of motivational sphere of persons with different type of employment: socially useful, materially-productive, expectant-trusting, communicative-oriented, altruistic-procedural.

The main individual features of motivation influencing the job search for

each of the studied types of employment are established. It was found that employees are generally independent and self-sufficient individuals who already have an internal motivation. They have a particularly strong desire to be independent in resolving work issues. They do not build illusions about the future, they enjoy their activities, which they know how to do well, but they can rely on temperament, which sometimes leads to expectations, rather than to planning and realizing their own potential. Employed people, unlike students, do not seek high status, although wages are what motivate them to look for a new or alternative job, and instant material well-being, but they do not see the need or even need, unlike the unemployed, in friendly relations and communication in the process of work, rely on their own opinion and temperament, sometimes against the interests of colleagues.

Unemployed people are defined as insecure about themselves and their future, so they tend to take responsibility for their lives on someone or something. They seek change much more than busy people and have plans for the future, but often, unlike students, their determination to take action is offset by their humility, fear of defeat, or failure. They are extremely cautious in financial matters, prone to delays in making decisions and implementing them. The unemployment situation has created a need for communication and interaction, even if such joint activities are not effective for them, due to the extremely high level of altruism. The value of material value orientations is also low relative to other groups of the studied.

Students have shown themselves to be determined to work, as they see work as a means of fulfilling their material needs and meeting social needs or achieving a certain social status, which is sought by more than the other two categories of subjects. Their professional future is somewhat situational in nature and not focused on achieving specific goals. Also, this group has shown a great desire to increase welfare, although money is valuable to them in themselves, and not just as a means of acquiring something.

In the process of formative experiment conducted by the author, it is proved that the formation of positive motivation of the individual to look for work should

be carried out using the program "Formation of positive motivation to look for work in people with different types of employment", which was formed taking into account certain psychological motivations.

The program of formation of positive motivation of the personality consists of individual, group and training forms of work and represents the complex psychological influence consisting of interconnected components: psychological education, psychological support, psychocorrectional, psychotherapeutic support and consultative activity.

A feature of the program of formation of positive motivation to look for work in the unemployed is the developed system of complex psychological influence, which is aimed at increasing self-esteem, setting for success, formation of positive motivation and readiness for change.

The program of formation of positive motivation to look for work at the employed persons is the developed system of complex psychological influence directed on realization of own professional and personal qualities, realization by participants of the personal relation to life success, formation of the attitude of participants to a social environment in which they are. formation of positive motivation and readiness for change.

The program of forming positive motivation to look for work in students is a system of complex psychological influence, aimed at stimulating goal setting, motivation for self-development of personal qualities, forming an active life position in a new environment, positive motivation and readiness for change.

The scientific search of the research is aimed at determining the main motivating factors of a job seeker, researching the specifics and comparing the leading motives of a person with different types of employment in the process of job search, expanding scientific ideas about differences in the motivation of individuals with different types of employment. work. Knowledge about the specifics of forming the motivation of a job seeker has also been further developed.

Based on the results of theoretical analysis of the literature and empirical research, a comprehensive program for the formation of positive motivation of the

individual with different types of employment, taking into account certain psychological features of motivation of each type.

The practical significance of the dissertation is that a differential approach to the study of a person who is looking for work will improve the work with the unemployed in the direction of increasing work motivation. The results of empirical research and conclusions can be used to develop employment programs and increase the efficiency of the employment service, which will allow practical psychologists, social workers, employment centers to successfully diagnose and make appropriate psychocorrective effects on the behavior of unemployed people given their specific motives. to find a job and the length of stay in a situation of forced unemployment.

Key words: unemployment, employment, job search motives, motivational sphere of personality, motivational factors.

Список публікацій здобувача

Статті у фахових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних:

1. Борець О. А. Дослідження мотивації особистості в процесі пошуку роботи. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. № 29. С. 223–230.
2. Борець О. А. Дослідження мотиваційної сфери особистості, що шукає роботу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2018. № 4. С. 13–21. URL : <http://orgpsy-journal.in.ua/userfiles/issues/i15/n15/4.pdf>
3. Борець О. А. Особливості мотивації осіб із різним типом зайнятості, які перебувають у процесі пошуку роботи. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 6. С. 83–87. URL : <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.6-1.17>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз даних:

4. Борець О. А. Дослідження ціннісних орієнтацій у осіб з різним типом зайнятості, що перебувають у процесі пошуку роботи. *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*. 2019. № 4 (57). С. 175–187.
5. Дорожкін В., Борець О. Дослідження мотиваційно-потребової сфери особистості, що перебуває в процесі пошуку роботи. *World science*. 2020. Vol. 3. P. 23–29. URL : https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31032020/6980

Тези доповідей на конференціях:

6. Борець О. А. Базисні переконання осіб, що шукають роботу та їх вплив на формування мотивації до пошуку роботи. «Prospects for the development of psychology as a science in EU countries and Ukraine» :

conference proceedings, Warsaw, Republic of Poland, Feb. 1–2, 2019. Warsaw: Izdawniciba «Baltija Publishing», 2019. С. 13–16.

7. Борець О. А. Методи дослідження мотивації особистості в процесі пошуку роботи. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук* : зб. тез наук. робіт, м. Львів, 23–24 березня 2018 р. Львів, 2018. С. 10–13.

8. Борець О. А. Психологічні особливості мотивації безробітних до зайнятості. *Вектори психології – 2017* : матеріали міжнародної молодіжної наук.-практ. конф., м. Харків, 25 квітня 2017 р. Харків, 2017. С. 16–19.

9. Борець О. А. Сутність трудової мотивації в теоріях розвитку особистості. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку* : матеріали XXXIX Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф., м. Переяслав-Хмельницький, 24 січня 2018 р. Переяслав-Хмельницький, 2018, С. 181–184.